

Ager Tarraconensis

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Volum 4

Ager Tarraconensis 4

Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona

Els Antigons, a High Status Villa in the Camp de Tarragona

Ramon Jàrraga
Marta Prevosti
(editors)

General evaluation and conclusions in English

DOCUMENTA 16

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA
Tarragona, 2014

Ager Tarraconensis. – (Documenta ; 16)

Bibliografia. – Conté: 1. Aspectes històrics i marc natural -- 2. El poblament -- 3. Les inscripcions romanes (IRAT) / Diana Gorostidi Pi -- 4. Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona / Ramon Jàrraga, Marta Prevosti (editors) -- 5. Paisatge, poblament, cultura material i història : actes del simposi internacional / Marta Prevosti, Jordi López Vilar, Josep Guitart i Duran (editors). – Text en català, alguns capítols també en anglès, italià, castellà i francès

ISBN 9788493773434 (o.c.)

I. Prevosti, Marta, dir. II. Guitart i Duran, Josep, 1946- dir. III. Gorostidi, Diana IV. Jàrraga Domínguez, Ramon, ed. V. López Vilar, Jordi, ed. VI. Institut d'Estudis Catalans VII. Institut Català d'Arqueologia Clàssica VIII. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 16

1. Arqueologia del paisatge – Catalunya – Camp de Tarragona 2. Excavacions arqueològiques – Catalunya – Camp de Tarragona 3. Camp de Tarragona (Catalunya) – Arqueologia romana 4. Antigons (Reus, Catalunya) : Jaciment arqueològic
904(467.14)

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC «Arqueologia del paisatge, poblament i territori» i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional. Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: «Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*. Anàlisi intrínsec i comparat de tres zones significatives».

Comitè editorial

Juan Manuel Abascal (Universitat d'Alacant), José María Álvarez Martínez (Museo Nacional de Arte Romano, Mèrida), Carmen Aranegui (Universitat de València), Achim Arbeiter (Universitat Georg-August de Göttingen, Alemanya), Jean-Charles Balty (Universitat de París-Sorbona [París IV], França), Francesco D'Andria (Universitat del Salento, Itàlia), Pierre Gros (Universitat de Provença, França), Ella Hermon (Université Laval, Quebec, Canadà), Rosa Plana-Mallart (Universitat Paul-Valéry Montpellier 3, França), Lucrezia Ungaro (Sovrintendenza Capitolina, Direzione Musei, Itàlia) i Susan Walker (Ashmolean Museum, Oxford, Regne Unit).

© d'aquesta edició, Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona

Telèfon 977 24 91 33 - fax 977 22 44 01

info@icac.cat - www.icac.cat

Durant els nou primers mesos de publicació, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

A partir del desè mes de publicació, aquest llibre està subjecte –llevat que s'indiqui el contrari en el text, en les fotografies o en altres il·lustracions– a una llicència Reconeixement-No comercial-Sense obra derivada 3.0 de Creative Commons (el text complet de la qual es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>). Així doncs, s'autoritza el públic en general a reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i les entitats que la publiquen i no se'n faci un ús comercial, ni lucratiu, ni cap obra derivada.

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s'indiqui el contrari

© de la traducció a l'anglès, Paul Turner

Primera edició: 2013

Coordinació editorial: Publicacions de l'ICAC

Correcció: Pere Farrando Canals i Ramon Vidal Muntaner

Disseny de la col·lecció: Dièdric

Coberta: Àlex Rull

Fotografia de la coberta: Tors de Bacus trobat a la vil·la dels Antigons (Foto: F. X. Cabrero / Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Maquetació i impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T. 1575-2013

ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4

ISBN del volum 4: 978-84-942034-0-4

TAULA GENERAL DE L'OBRA AGER TARRACONENSIS

Ager Tarraconensis 1. Aspectes històrics i marc natural

1. Plantejament i precedents del treball
2. La ciutat de *Tarraco*, entre nucli urbà i territori
3. El paisatge de l'ager *Tarraconensis*
4. Les centuriacions de l'ager *Tarraconensis*: organització i concepcions de l'espai
5. El marc natural

Ager Tarraconensis 2. El poblament

1. Metodologia de l'estudi del poblament
2. Les prospeccions extensives
3. Les prospeccions intensives
4. Els materials arqueològics de les col·leccions
5. Estudi dels materials
6. El poblament
7. Els recursos econòmics
8. Treballs de camp centrats en jaciments

Ager Tarraconensis 3. Les inscripcions romanes (IRAT)

1. La documentació epigràfica
2. Epigrafia i societat de l'ager *Tarraconensis*. Monuments i reflex social. Propietaris de *fundi* al territori: identificació a partir de l'epigrafia. Prosopografia i societat al territori. Taula sinòptica.
3. Catàleg epigràfic. Conté epigrafia sobre *amphorae*, *tegulae*, *imbrex* i *dolia* a l'àrea occidental del Camp de Tarragona
4. Índexs analítics

Ager Tarraconensis 4. Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona

1. Introducció. La dissortada vil·la dels Antigons
2. Anàlisi de l'excavació de salvament (1977-1978)
3. El nimfeu
4. La escultura
5. Les ceràmiques. Un exemple de l'activitat comercial a l'ager *Tarraconensis*
6. Altres estudis ceràmics
7. L'epigrafia
8. La numismàtica
9. Els objectes metàl·lics
10. Els objectes d'os treballat i la identificació d'un taller tèxtil
11. El vidre
12. Valoració general i conclusions

Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història. Actes del Simposi internacional

Ager Tarraconensis 6. Catàleg de jaciments, conclusions i índexs

Projecte Ager Tarraconensis

Directors científics

Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)

Autors

Josep Abela Montoya (ICAC)
Ethel Allué Martí (IPHES)
Aureli Àlvarez Pérez (UAB i ICAC)
Piero Berni Millet (ICAC)
Loïc Buffat (investigador associat al CNRS-UMR 5140, Lattes-Montpellier)
Iban Cabrelles Albareda
Victòria Cantarellas Sancho (ICAC)
Cèsar Carreras i Monfort (UAB)
Raquel Daza Brunet (UAB)
Ana Domènech de la Torre (ICAC)
J. Ignacio Fiz Fernández (URV i ICAC)
Marta Fontanals Torroja (IPHES)
Rob Fry (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Ana Garrido Elena (ICAC)
Pere Gebellí Borràs
Santiago Giralt (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Diana Gorostidi Pi (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)
Anna Gutiérrez García-Moreno (ICAC i UAB)
Ramon Jàrraga Domínguez (ICAC)
Eva M. Koppel Guggenheim (UAB)
Jordi López Vilar (ICAC)
Jaume Massó Carballido (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Yannick Miras (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Clermont-Ferrand)
Andreu Ollé Cañellas (IPHES)
Hèctor A. Orenge Romeu (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
Pedro Otiña Hermoso (Arxiu Municipal de Cambrils)
Núria Padrós Font (ICAC)
Josep M. Palet Martínez (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
M. Isabel Panosa Domingo (ICAC)
Albert Pèlachs Mañosa (UAB)
Àfrica Pitarch i Martí (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Francesc Pujol Rusell
Ester Ramón Sariñena (MNAT)
Santiago Riera Mora (Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, de la UB)
Gabriel Servera Vives (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Llimotges)
Pau de Soto Cañamares (ICAC)
Kristian Strutt (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Sílvia Valenzuela Lamas (UB i Universitat de Lisboa)
Josep Vallverdú Poch (IPHES)
Marta de la Vega i Toro (empresa Rocs)
Josep M. Vergès Bosch (IPHES)

CNRS: Centre Nacional de la Recerca Científica (França)

CSIC: Consell Superior d'Investigacions Científiques

ICAC: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

IPHES: Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

MNAT: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

URV: Universitat Rovira i Virgili

SUMARI

Pròleg. <i>Josep Maria Nolla</i>	9
1. Introducció. La dissortada vil·la dels Antigons. <i>Jaume Massó</i>	11
2. Anàlisi de l'excavació de salvament (1977-1978). <i>Loïc Buffat</i>	15
3. El nimfeu. <i>Marta Prevosti</i>	29
4. La escultura. <i>Eva M. Koppel</i>	43
5. Les ceràmiques. Un exemple de l'activitat comercial a l'ager <i>Tarraconensis</i> . <i>Ramon Jàrrrega</i>	55
5.1. Introducció	55
5.2. Els contextos estratigràfics	55
5.3. Els materials ceràmics d'època tardorepublicana	57
5.4. Els materials ceràmics d'època altoimperial (segles I-II)	64
5.5. Els materials de l'abocador (darrer quart del segle II – inicis del III dC)	146
5.6. Contextos de mitjan segle III – segle IV.	148
5.7. Els materials tardoantics	146
5.8. Conclusions	164
6. Altres estudis ceràmics	185
6.1. Les marques d'àmfora. <i>Cèsar Carreras i Piero Berni</i>	185
6.2. Les ceràmiques romanes corínties. <i>Jaume Massó, Ester Ramón i Ramon Jàrrrega</i> . . .	195
6.3. La ceràmica comuna tarraconense. <i>Loïc Buffat i Ramon Jàrrrega</i>	203
7. L'epigrafia.	213
7.1. Vida quotidiana a la vil·la: els grafitis sobre ceràmica. <i>Diana Gorostidi</i>	213
7.2. Inscripció ibèrica en un bol de ceràmica de parets fines. <i>Maria Isabel Panosa</i>	219
8. La numismàtica. <i>Ramon Jàrrrega</i>	223
9. Els objectes metàl·lics. <i>Ramon Jàrrrega</i>	231
10. Els objectes d'os treballat i la identificació d'un taller tèxtil. <i>Marta Prevosti</i>	247
11. El vidre. <i>Marta Prevosti</i>	265
12. Valoració general i conclusions. <i>Marta Prevosti i Ramon Jàrrrega</i>	269
General evaluation and conclusions	281
Bibliografia específica del jaciment dels Antigons	293

8. LA NUMISMÀTICA

Ramon Jàrraga

Introducció

Els treballs de salvament arqueològic portats a terme entre 1976 i 1978 van permetre recollir un conjunt de 34 monedes¹ que fins ara han restat inèdites.² Tot i tenir en compte els problemes logístics de com es van haver de fer les excavacions, cal considerar també que no es tracta de troballes casuais, sinó d'objectes amb procedència estratigràfica, per la qual cosa és interessant estudiar-les no solament per les peces en elles mateixes, sinó també per a la comprensió global del jaciment. Tanmateix, les males condicions en què es varen haver de dur a terme les excavacions fan que l'estratigrafia no sigui ara fiable, la qual cosa disminueix el valor de les monedes des d'aquest punt de vista, per bé que creiem que continuen tenint un interès.

La majoria de les monedes es conserven en força mal estat, la qual cosa n'ha dificultat l'estudi, sobretot tenint en compte que en la majoria dels casos les llegendes han resultat il·legibles. No obstant això, s'han obtingut uns resultats força interessants, que s'exposen seguidament.

Catàleg

1. Semis de *Carthago Nova*, 37-36 aC (fig. 1)

Anvers: [L. IVNIVS II VIR QVIN AVG]; àguila legionària.

Revers: [L. ACILIVS II VIR QVIN AVG]; objectes rituals (*patera*, *capis* i *lituus*).

Pes: 3,06 g; diàmetre: 20 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 8.

Referència bibliogràfica: Llorens 1994, 50-52, 178-183 i làm. VI-VII.

Número d'inventari: 3455.

Correspon a la cinquena emissió documentada per Llorens (1994, 50-52, 178-183 i làm. VI-VII), encunyades a nom dels magistrats *L. Iunius* i *L. Acilius*, *IIviri quinquennales* i *augures*. Aquest tipus de monedes s'han datat vers l'època del segon triumvirat o inici de l'imperi d'August (Burnett, Amandry i Ripollès 1992; Villaronga 1994), segons sembla, en els anys 37-36 aC, com proposa Llorens (1994, 144). No es veu

FIGURA 1. Semis de *Carthago Nova*.

el nom dels magistrats, que tenien totes aquestes emissions, a causa del mal estat de conservació de la peça.

Pel fet de no esmentar-se la seca, s'ha dubtat d'atribuir aquestes monedes, que es distribueixen pel sud-est d'*Hispania*, a *Illici* o a *Carthago Nova*, tot i que la recerca es decanta per aquesta darrera (Llorens 1994, 52).

2. As julioclaudi

Anvers: bust masculí a la dreta.

Revers: il·legible.

Pes: 6,76 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3449.

El retrat podria ser potser una representació d'August, tot i que es conserva en molt mal estat i no és possible precisar-ho.

3. As julioclaudi

Anvers: bust a la dreta, molt gastat.

Revers: il·legible.

Pes: 6,87 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 7.

Número d'inventari: 3459.

Com en el cas anterior, el retrat podria haver representat August, però està en massa mal estat.

4. As altimperial

Anvers: bust a la dreta.

Revers: [... TR. POT ...]; bust a la dreta.

1. Val a dir que, a més de les esmentades, als Antigons es varen trobar dues monedes modernes, una de Felip IV i una d'Isabel II, que no hem estudiat aquí. Agraïm a la Dra. Marta Campo, conservadora del Gabinet Numismàtic de Catalunya, la seva valuosa ajuda en els aspectes tècnics i de presentació d'aquestes monedes, així com el seu assessorament.

2. Aquestes monedes han estat en part inventariades recentment per Sergi Linares, tot i que aquest investigador no les va recollir totes i es va limitar a fer una llista dels pocs exemplars més fàcils d'identificar, amb alguns errors d'atribució.

Pes: 6,22 g; diàmetre: 22 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 10.

Número d'inventari: 3452.

Fa de mal dir quin és l'anvers i quin el revers, ja que tots dos tenen retrats. Entre època de Tiberi i Neró apareixen monedes amb retrats a l'anvers i el revers, per la qual cosa datem aquestes en època julioclàudia, tot i que no podem precisar més a causa tant del mal estat dels retrats com de la manca de lectura de les llegendes, dels quals només es pot apreciar la referència a la potestat tribunicia d'un emperador.

5. As de Claudi I, 41-54 dC. Seca: Roma (fig. 2)

Anvers: [TI CLAVDIVS CAESAR AVG PM TR P IMP P P]; bust masculí a l'esquerra.

Revers: SC; Minerva avançant a la dreta amb escut ovalat.

Pes: 10,59 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 12.

Referència bibliogràfica: *RIC* 116.

Número d'inventari: 5996.

Es tracta d'un tipus monetari relativament abundant en les monedes de Claudi, i relacionable amb el tipus *RIC* 100, tot i que correspon clarament al *RIC* 116, ja que l'escut de Minerva apareix molt clarament sobre la lletra C, a diferència de *RIC* 110. Aquest mateix tipus monetari es reproduïx en època de Domicià, tot i que en el nostre cas és evidentment un Claudi, ja que els retrats de l'anvers de les monedes de Domicià estan sempre orientats a la dreta. És molt probable que es tracti d'una imitació local.

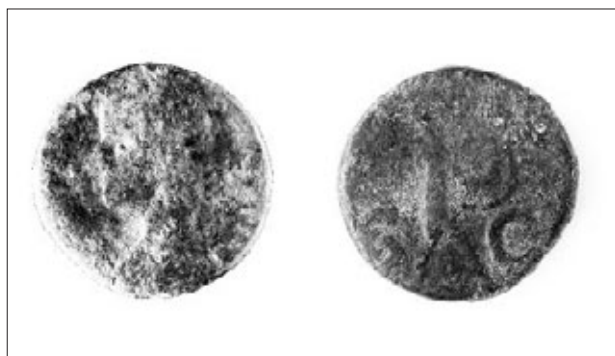

FIGURA 2. As de Claudi I.

6. As, probablement de Claudi I, 41-54 dC. Seca: Roma

Anvers: bust de l'emperador a la dreta; sembla poder-s'hi reconèixer el perfil de Claudi I.

Revers: il·legible.

Pes: 8,37 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 1,5 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 5988.

Com en el cas anterior, podria tractar-se d'una imitació local.

7. Sesterci de Vespasià, 69-79 dC. Seca: Roma (fig. 3)

Anvers: ... [VESPA]SIAN AVG ...; bust de l'emperador a la dreta.

Revers: il·legible.

Pes: 8,5 g; diàmetre: 35 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3457.

FIGURA 3. Sesterci de Vespasià.

8. As d'Adrià, 125-128 dC. Seca: Roma (fig. 4)

Anvers: HAD[RIANVS AVGVSTVS]; bust d'Adrià a la dreta.

Revers: [SALVS AVGVSTI S-C] COS III; Salus dempeus a l'esquerra, davant un altar i sostenint un ceptre.

Pes: 11,14 g; diàmetre: 27 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 7.

Referència bibliogràfica: *RIC* 678.

Número d'inventari: 3451.

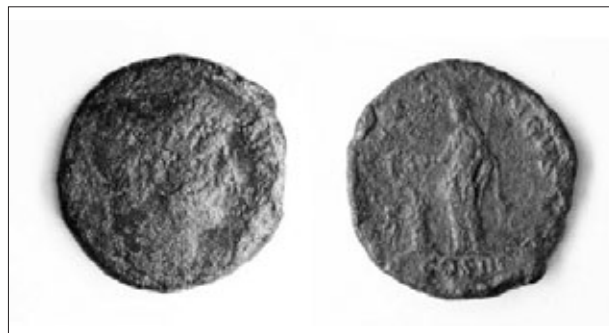

FIGURA 4. As d'Adrià.

9. Sesterci de Faustina I, 141-161 dC. Seca: Roma (fig. 5)

Anvers: DIVA FAVSTINA; bust de Faustina a la dreta.

Revers: [IVNO SC]; Juno a l'esquerra, sostenint una pàtera i un ceptre.

Pes: 22 g; diàmetre: 31,5 mm; gruix: 4 mm; posició d'encunys: 1.

Referència bibliogràfica: *RIC* 1143.

Número d'inventari: 3445.

10. As, potser de Faustina I o II. Seca: Roma

Anvers: bust a la dreta, aparentment femení; podria ser Faustina I o II.

Revers: il·legible.

Pes: 5,30 g; diàmetre: 24 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3460.

FIGURA 5. Sesterce de Faustina I.

11. As de Marc Aureli, 164-165 dC? Seca: Roma (fig. 6)

Anvers: [M. ANTONINVS AVG. PM]⁹; bust de l'emperador a la dreta.

Revers: [TR P XVIII IMP II COS III SC]; figura femenina a l'esquerra, aparentment una Victòria.

Pes: 24,94 g; diàmetre: 24,5 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 11.

Referència bibliogràfica: *RIC* 884?

Número d'inventari: 3446.

Sembla identificar-se amb el tipus *RIC* 884, datable en els anys 164-165 dC, però no es pot acabar de precisar, pel mal estat de la peça.

FIGURA 6. As de Marc Aureli.

12. As de Còmmode com a cèsar, època de Marc Aureli, 175-176 dC. Seca: Roma (fig. 7)

Anvers: [COM]MODO CAES AVG [FIL GERM SARM] o bé [COMMODO CAES AVG FIL GERM SARM COS]; bust a la dreta, amb representació de Còmmode com a cèsar, sense barba.

Revers: [SPES PVBLICA S-C] o bé [HILARITAS S-C]; *Spes* o *Hilaritas* dempeus a l'esquerra.

Pes: 9,65 g; diàmetre: 23,5 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 7.

Referència bibliogràfica: *RIC* 1544 o 1547.

Número d'inventari: 3448.

Es pot identificar amb els asos *RIC* 1544 o el 1547, datats respectivament en els anys 175-176 i 176 dC. Ambdós tenen a l'anvers el bust de Còmmode a la dreta sense barba, i presenten al revers sengles representacions femenines, però en el primer cas és *Spes Publica* i en el segon *Hilaritas*, com indiquen les llegendes del revers. En el cas dels Antigons, és impossible precisar a quin dels dos models correspon, perquè el tipus de revers s'ha conservat molt malament.

FIGURA 7. As de Còmmode com a cèsar.

13. As de Faustina II, Crispina o Lucil·la. Seca: Roma

Anvers: bust femení a la dreta; sembla correspondre al retrat de Faustina, pel coll llarg; llegenda il·legible, però no es pot descartar que es tracti de Crispina o de Lucil·la.

Revers: figura dempeus; llegenda il·legible.

Pes: 7,05 g; diàmetre: 24 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3458.

14. As o dupondi de Faustina II. Seca: Roma (fig. 8)

Anvers: [FAVSTINAE AVG PII AVG FIL]; bust de Faustina II a la dreta.

Revers: [HILARITAS S-C]; *Hilaritas* a la dreta, sostinent una llarga fulla de palma.

Pes: 9,54 g; diàmetre: 26 mm; gruix: 1,5 mm; posició d'encunys: 7.

Referència bibliogràfica: *RIC* 1396 (dupondi).

Número d'inventari: 5724.

FIGURA 8. As o dupondi de Faustina II.

15. As o dupondi de Faustina II o Lucil·la. Seca:

Roma (fig. 9)

Anvers: bust femení amb monyo a la dreta, probablement Faustina II; llegenda il·legible.

Revers: figura femenina a l'esquerra, probablement Juno; llegenda il·legible.

Pes: 8,81 g; diàmetre: 23,5 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: 7.

Número d'inventari: 3453.

No es pot determinar si correspon a Faustina II o a Lucil·la, ja que els retrats d'ambdues emperadrius, que porten el mateix pentinat, són molt similars; com que no es pot llegir la llegenda de la moneda, no podem precisar-ne l'atribució. Podria correspondre al tipus *RIC* 1647 de Faustina II («Dupondius or as») o a l'as *RIC* 1744 de Lucil·la; en ambdós casos es representa Juno al revers.

FIGURA 9. As o dupondi de Faustina II o Lucil·la.

16. As de Septimi Sever, 193-197 dC. Seca: Roma

Anvers: ... [SEV] PERT AVG; bust de l'emperador a la dreta.

Revers: figura a la dreta, aparentment sostenint una llança amb la mà dreta i l'esquerra recolzada sobre un escut ovalat; podria ser una representació de Mart. La figura apareix emmarcada entre les lletres S i C, de les quals s'aprecia només la segona.

Pes: 18,31 g; diàmetre: 27,5 mm; gruix: 3 mm; posició d'encunys: 7.

Número d'inventari: 5987.

S'ha de datar entre els anys 193 i 197, ja que porta el nom *Severus Pertinax* (per tal de legitimar-se intentant vincular-se dinàsticament a l'emperador Pertinax), mentre que a partir de 198 apareix a les monedes com a *Severus Augustus* o *Severus Pius Augustus*.

No en coneixem cap paral·lel exacte; no està identificat en el catàleg del *RIC*. Presenta una certa similitud amb el tipus *RIC* 715, de l'any 196 i procedent de

la seca de Roma, que té al revers una figura nua que representa Júpiter; tanmateix, està orientat a l'esquerra i porta a la mà esquerra el característic llamp, mentre que a l'exemplar dels Antigons sembla força clar que la figura sosté una llança.

D'altra banda, es coneix un medalló de bronze (Gnecchi 93/95) on es representa el retrat de Septimi Sever a la dreta a l'anvers i al revers Mart nu, amb una llança a la mà esquerra i recolzant la dreta en un escut ovalat, en una disposició molt similar a la de la moneda dels Antigons. La peça és clarament diferent, com s'aprecia per la diversa disposició de la llegenda en l'anvers (que de tota manera podria ser la mateixa o molt similar: *L SEPTIMVS SEVERVS PERTINAX AVG IMP VII*). La llegenda del revers és *DIV IMP II F PM TRP III COS II PP*. Aquest medalló es data en l'any 196. Podem considerar que hi hagué una emissió d'asos en la mateixa època a la qual pertany la moneda dels Antigons, on es reflecteix Mart com a defensor de Septimi Sever en la recent guerra que havia dut a terme contra Clodi Albí i els seus partidaris. Seria interessant cercar-ne altres paral·lels, que fins ara no hem trobat.³ Tanmateix, la identificació de l'emperador amb Septimi Sever és evident, tant per la llegenda com pel retrat.

FIGURA 10. As de Septimi Sever.

17. Sesterci altimperial

Anvers: il·legible.

Revers: il·legible.

Pes: 21,50 g; diàmetre: 32 mm; gruix: 4 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3454.

18. As altimperial

Anvers: il·legible; amb prou feina sembla poder-s'hi intuir un retrat, sense que es pugui saber si estava orientat a la dreta o a l'esquerra.

Revers: il·legible.⁴

3. Val a dir que hi ha dos treballs monogràfics sobre les monedes de Septimi Sever (Hill, P. V. 1964: *The coinage of Septimius Severus and his family of the mint of Rome, AD. 193-217*, Londres; Mairat, J. 2000: *Le monnaie de Septime Severe*, Roma) que caldria revisar, però que no hem tingut ocasió de consultar.

4. Semblen apreciar-s'hi dues protuberàncies allargades que podrien correspondre a les representacions de túnids que la seca de Gades encunyava des d'època fenícia, per la qual cosa podria haver estat un as de la seca autònoma de Gades en època romana. Tanmateix, aquesta possibilitat resulta tan poc fonamentada que tan sols l'apuntem aquí a tall d'hipòtesi. No li atribuïm cap procedència certa.

Pes: 10,06 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: indeterminada.
Número d'inventari: 5990.

19. Quadrant altimperial

Anvers: bust a la dreta, potser femení.

Revers: il·legible. Exerg: SC.

Pes: 1,76 g; diàmetre: 17 mm; gruix: 0,5 mm; posició d'encunys: 5.

Durant tot l'alt Imperi, almenys fins a Gordià III, apareix la fórmula SC a l'exerg. Per tant, aquesta moneda és indatable o limitada, en tot cas, a l'alt Imperi.
Número d'inventari: 5723.

20. AE3 de Constantí I, 317 dC. Potser de la seca d'Aquileia (fig. 11)

Anvers: IMP. CONSTANTIN[VS PF AVG]; bust diademat de l'emperador a la dreta.

Revers: SOLI INV[ICTO COMITI]; déu Sol a l'esquerra.

Pes: 3,40 g; diàmetre: 18,5 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 6.

Referència bibliogràfica: *RIC* VII 4?

Número d'inventari: 5989.

Probablement correspon al tipus *RIC* VII 4, de la seca d'Aquileia, datat en l'any 317 dC.

FIGURA 11. AE3 de Constantí I.

21. AE3 del tipus *Vrbs Roma*, 333-335 dC. Seca: Roma (fig. 12)

Anvers: [VRBS ROMA]; bust galeat de Roma a l'esquerra.

Revers: Lloba capitolina a l'esquerra, alletant Ròmul i Rem; exerg: RQ.

FIGURA 12. AE3 del tipus *Vrbs Roma*.

Pes: 2,03 g; diàmetre: 17 mm; gruix: 0,5 mm; posició d'encunys: 12.

Referència bibliogràfica: *RIC* 354.

Número d'inventari: 5995.

22. AE4 de Constanci II. Seca: *Arelate* (fig. 13)

Anvers: [DN CONSTAN]TIVS PF AVG; bust diademat de l'emperador a la dreta.

Revers: [FEL TEMP REPARATIO]; soldat dempeus a l'esquerra, matant un enemic a cavall. Exerg: PCON.

Pes: 1,62 g; diàmetre: 16 mm; gruix: 0,8 mm; posició d'encunys: 7.

Referència bibliogràfica: *RIC* VIII 224v.

Número d'inventari: 3456.

FIGURA 13. AE4 de Constanci II.

23. AE4, probablement d'època de Constanci II

Anvers: bust (probablement diademat) a la dreta; llegenda il·legible.

Revers: sembla correspondre al tipus del guerrer dempeus a l'esquerra derrotant un enemic a cavall, per la qual cosa es pot associar al tipus FEL TEMP REPARATIO; de tota manera, la llegenda és il·legible.

Pes: 0,40 g; diàmetre: 9 mm; gruix: 0,3 mm; posició d'encunys: 10? (insegura).

Número d'inventari: 5717.

Pel tipus de revers es podria atribuir a Constanci II, tot i que és molt probable que es tracti d'una imitació.

24. AE4, probablement d'època de Constanci II (fig. 14)

Anvers: bust diademat de l'emperador a la dreta; llegenda il·legible.

FIGURA 14. AE4, probablement d'època de Constanci II.

Revers: també aquí sembla que s'aprecia el tipus de revers propi del tipus FEL TEMP REPARATIO; tot i que la llegenda també és il·legible.

Pes: 1,80 g; diàmetre: 15 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 11.

Número d'inventari: 5719.

Es pot relacionar cronològicament amb Constanci II, però també podria tractar-se d'una imitació.

25. AE3 de Valentinià, Valent o Gracià. Seca: Alexandria (fig. 15)

Anvers: [...] S PF AVG; bust diademat de l'emperador a la dreta.

Revers: SECVRITAS REIPVBLICAE; Victòria avançant a l'esquerra, sostenint una garlanda i una palma; exerg, ALE.

Pes: 1,40 g; diàmetre: 16 mm; gruix: 0,5 mm; posició d'encunys: 7.

Número d'inventari: 5721.

Pel mòdul aquesta moneda es troba en el límit entre la metrologia de l'AE3 i l'AE4, però la considerem dins del primer grup perquè els paral·lels tipològics hi corresponen. Correspon a un tipus monetari (sempre en AE3) molt abundant en la numismàtica de Valentinià I. Apareix en monedes de les seques d'*Arelate*, Constantinoble, Cízic, *Heraclea*, Nicomèdia, Roma, *Sirmium*, *Siscia* i Tessalònica. Apareix també en les monedes del seu germà Valent, en les seques d'*Arelate*, Cízic, *Heraclea*, *Lugdunum*, Nicomèdia, Roma, *Sirmium*, *Siscia* i Tessalònica. També apareix en les monedes de Gracià de les seques d'*Arelate*, Nicomèdia, Roma, *Siscia* i Tessalònica. Per tant, aquest tipus de monedes es limiten a aquests emperadors.

És una mica complicat determinar si es tracta d'una moneda de Valentinià I, Valent o Gracià, ja que no s'hi aprecia bé la llegenda i els retrats d'aquests emperadors a les monedes no presenten trets fisiognòmics característics. Tanmateix, a l'exerg la identificació és clarament ALE[...], que correspon a la seca d'Alexandria, que sabem que també va encunyar aquest tipus monetari (*RIC* vol. IX, 298, núm. 3).

FIGURA 15. AE3 de Valentinià, Valent o Gracià.

26. AE2 de Gracià. Seca: Roma (fig. 16)

Anvers: DN GRATIANVS PF AVG; bust diademat de l'emperador a la dreta.

Revers: REPARATIO [REIPVB]; exerg: SMRB; figura dempeus a l'esquerra, amb figura agenollada davant seu, a la dreta. Seca: Roma, *officina* B.

Pes: 5,41 g; diàmetre: 22 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 5.

Referència bibliogràfica: *RIC* 43a?

Número d'inventari: 5991.

Es pot relacionar amb el tipus *RIC* 43A, tot i que aquest darrer porta a l'exerg la llegenda SMRE i el dels Antigons SMRB, indicatiu que el primer correspon a l'*officina* E i la moneda que aquí estudiem a la B.

FIGURA 16. AE2 de Gracià.

27. AE2 de Gracià. Seca: Arelate (fig. 17)

Anvers: [DN GRATIA]NVS PF AVG; bust diademat de l'emperador a la dreta.

Revers: REPARATIO [REIPVB]; figura dempeus a l'esquerra, amb figura agenollada davant seu, a la dreta; exerg: PCON.

Pes: 4,85 g; diàmetre: 23 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: 7.

Referència bibliogràfica: *RIC* 20a o Sear 4139.

Número d'inventari: 5994.

FIGURA 17. AE2 de Gracià.

28. AE3 o AE4 baiximperial

Anvers: bust diademat de l'emperador a la dreta; llegenda il·legible.

Revers: figura dempeus; llegenda il·legible. Potser del tipus GLORIA ROMANORUM.

Pes: 1,3 g; diàmetre: 16 mm; gruix: 0,5 mm; posició d'encunys: 11.

Número d'inventari: 5722.

Pel que fa a la metrologia, presenta la mateixa problemàtica que l'anterior, ja que el límit teòric entre l'AE3 i l'AE4 se situa vers els 17 mm de diàmetre. Pel tipus de revers on es veu una figura dempeus, deu correspondre a la sèrie GLORIA ROMANORUM, però la figura està en tan mal estat que no es pot apreciar bé, de manera que no es pot determinar si correspon a una figura avançant vers la dreta i arrossegant un captiu o bé una figura de cara sostenint un estendard (o fins i tot una Victòria, com en algunes monedes de Gracià i Teodosi), encara que sembla més adient la primera opció. Aquesta darrera la trobem a partir de Jovià en les monedes de Valentinià I, Valent, Valentinià II, Gracià i Teodosi, mentre que l'altre tipus apareix en les monedes d'aquest darrer emperador i dels seus fills Arcadi i Honori. En qualsevol cas, podem datar aquesta moneda en la segona meitat del segle IV o inici del V.

29. Moneda indeterminada, probablement un AE4 tardoantic

Anvers: bust a la dreta a l'anvers; sembla portar monyo, però també podria ser la diadema d'un emperador tardoantic; està en massa mal estat per assegurar-ho.

Revers: il·legible; s'aprecien indicis d'una figura i lletres, però resulten il·legibles.

Pes: 0,70 g; diàmetre: 10 mm; gruix: 0,5 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 5720.

30. Moneda il·legible, probablement quadrant altimperial o AE4 baiximperial

Anvers: il·legible.

Revers: il·legible.

Pes: 1,40 g; diàmetre: 11 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 5718.

31. Moneda il·legible, probablement un as altimperial

Anvers: il·legible.

Revers: il·legible.

Pes: 5,28 g; diàmetre: 24,5 mm; gruix: 1 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3447.

32. Moneda il·legible, probablement un as altimperial

Anvers: il·legible.

Revers: il·legible.

Pes: 8,73 g; diàmetre: 25 mm; gruix: 2 mm; posició d'encunys: indeterminada.

Número d'inventari: 3450.

Interpretació de les troballes

Comptem amb una col·lecció de 32 monedes romanes (només dues són d'atribució dubtosa) de l'observació de les quals podem treure una sèrie de conclusions. En primer lloc, crida l'atenció la metrologia. Hi ha un total de 14 asos, que podrien ser 16 comptant-hi les dues monedes il·legibles que per metrologia s'hi podrien atribuir; val a dir que dos dels asos podrien ésser dupondis, però ens sembla més probable la primera atribució. En canvi, hi ha només 3 sesteris, i 2 exemplars segurs i un de probable de moneda fraccionària, és a dir, un semis, un quadrant segur i un altre de possible, que podria haver estat un AE4 baiximperial. Per tant, els asos són el 43,75 per cent del total i, si n'excloem les 10 monedes (8 de segures i 2 de probables) d'època tardoantiga, constitueixen el 63,63 per cent. Per tant, els asos hi tenen una importància aclaparadora; són el tipus de monedes més representat als Antigons.

Crida l'atenció la manca aparent d'antoninians (que acostumen a ser relativament abundants) i de qualsevol altra moneda del segle III dC amb posterioritat a l'abans esmentada de Septimi Sever, la qual cosa tendeix a posar en relleu la neta diferenciació entre els materials altimperial (que podem associar amb molta probabilitat a l'abocador d'època severiana documentat per les ceràmiques) i els del baix Imperi.

Pel que fa a les monedes tardoantigues, tenim dues monedes constantinians del mòdul AE3, dues d'AE2, un d'AE3, un exemplar entre AE3 i AE4, tres d'AE34 i dues monedes dubtoses que podrien haver estat sengles AE4. Hi ha, per tant, un cert equilibri, tot i que amb predomini dels mòduls menors; pel que fa als més grans, l'AE2 (probablement anomenat *maiorina* en la seva època) són d'època de Gracià, moment en què els AE2 apareixen en certa abundància en els nostres jaciments.

Quant a la procedència, de la majoria de les monedes altimperial no en tenim constància, tot i que majoritàriament devien correspondre a la seca de Roma. D'altra banda, és interessant constatar la presència d'un semis de *Carthago Nova*, d'època triumviral o augustiana. Pel que fa a les monedes tardoantigues, sí que tenim dades sobre les procedències, perquè es feien constar a l'exerg. Així, hi ha un AE3 constantinià de la seca de Roma i un altre que podria procedir (sense seguretat) d'*Aquileia*, un AE4 de Constanci II i un AE2 de Gracià de la seca d'*Arelate*, un altre AE2 de Gracià de la seca de Roma i un AE3 de Valentinià, Valent o Gracià, de la seca d'*Alexandria*. Per tant, Roma i *Arelate* apareixen dues vegades cadascuna, mentre que *Alexandria* i probablement *Aquileia* apareixen representades amb una moneda cada una. Hi ha, per tant, un clar predomini de les seques orientals davant les orientals en una proporció de quatre a u.

Finalment, i possiblement aquest és l'element més interessant amb vista a la interpretació del jaciment, cal tenir en compte el factor cronològic que es desprèn de l'estudi d'aquestes monedes. Comptem amb una única moneda del segle I aC, el semis de *Carthago Nova*, que és d'època triumviral o augustiana. Després hi ha 5 monedes atribuïbles (només una amb una identificació ferma) de l'època julioclàudia i una de l'època flàvia, la qual cosa fa un total de 6 monedes del segle I. En contrast, del segle II hi ha un total de 9 monedes, comptant que la de Septimi Sever es va encunyar molt a final del segle I que, per tant, devia circular durant el segle III. Amb posterioritat, hi ha un clar hiatus fins al segle IV, al qual es poden atribuir 8 monedes, més 3 que podrien ser del segle IV o del V.

Es constata, per tant, una certa presència de circulació monetària durant el segle I, una absència aparent durant el III i una clara concentració en els segles II i IV, amb quantitats força equivalents (9 i 8 monedes, respectivament). Tenint en compte les circumstàncies en què es varen produir les troballes es fa difícil elaborar interpretacions, però ho intentarem.

Malauradament no hi ha registres precisos, però probablement la majoria d'aquests materials procedeixen de l'àrea de l'abocador, que és el punt que ha aportat més material. L'estudi ceramològic documenta una cronologia per a aquest abocador de segona meitat del segle II i inici del III. En aquest sentit, és molt temptador relacionar-la amb els resultats aportats per les monedes, ja que hi ha una bona representació de monedes del segle II, que segurament no és un factor casual. A més, tret d'una única moneda d'Adrià, totes les altres se situen clarament en la segona meitat del segle II, en època de Marc Aureli, Còmmode i Septimi Sever; la moneda d'aquest darrer apareix força ben conservada, com si no hagués tingut ocasió de circular gaire. Creiem que aquesta concentració de monedes de Faustina I, Marc Aureli, Còmmode, Faustina II (i potser Lucil·la) i Septimi Sever no és casual, sinó que confirma, a través de la numismàtica, la cronologia aportada per les ceràmiques a l'abocador.

Finalment, la moneda tardoantiga podria correspondre o no a l'abocador, però l'estudi de la ceràmica també ha permès documentar materials d'aquesta cronologia en aquesta zona, per la qual cosa cal suposar l'existència d'estrats tardoantics per damunt dels estrats tardoantoninians-severians de l'abocador, que podem datar, contrastant la datació de les monedes (que podrien haver tingut un llarg període de circulació) amb la de les ceràmiques, en el segle IV o, més probablement, en el V.

Conclusions

El grup de monedes trobades a la vil·la romana dels Antigons, tot i no ésser especialment abundant, és prou interessant i, com s'ha vist, ens permet elaborar una hi-

pòtesi sobre la relació entre les monedes del segle II i l'abocador trobat al jaciment, que té una cronologia constatada de final del segle II o inici del III, confirmada per la datació de la ceràmica i que permet portar la seva data final almenys a l'època de Septimi Sever. A aquest context, tot i la manca d'estratigrafies segures, es poden atribuir totes les monedes d'època altimperial (la majoria són asos), que tenen un alt grau de desgast.

D'altra banda, i tot i tractar-se de troballes esporàdiques, és interessant, per a l'estudi de la seva dispersió, constatar la presència d'un semis de *Carthago Nova* d'època triumviral o augustiana.

Pel que fa al lot de monedes tardoantigues, cal dir que, a diferència de les altimperials, es conserven en força bon estat (potser indicador d'un grau de circulació menor) i es confirma una certa tendència a l'AE2 en l'amonedació d'època de Gracià, pel que fa a aquesta zona, així com una cronologia compresa entre època de Constantí i de l'esmentat Gracià, que cobreix una forquilla cronològica que abasta gairebé tot el segle IV (i amb la presència d'una moneda que tant podria correspondre a Gracià com a Valentinià I o Valent), però que no podem descartar que penetri en el segle V, tant pel que fa a la circulació d'aquestes monedes com a la possibilitat que alguna de les peces tardoantigues que no estan ben datades hi puguin pertànyer.

Finalment, és interessant també constatar, per a l'estudi de la seva dispersió (com hem vist en el cas de la moneda de *Carthago Nova*, per a l'època altimperial), la troballa de monedes de les seques de Roma, *Arelate*, Alexandria i possiblement *Aquileia*, amb un clar predomini de les produccions de la part occidental de l'Imperi.

Bibliografia

- BURNETT, A.; AMANDRY, M.; RIPOLLÈS, P. P. 1992: *Roman Provincial Coinage*, vol. 1, *From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC-AD 69)*, British Museum Press, Bibliothèque Nationale, London, París.
- GNECCHI, F. 1912: *I medaglioni romani*, 3 vol., Milà.
- HILL, P. V. 1964: *The coinage of Septimius Severus and his family of the mint of Rome, AD. 193-217*, Londres.
- HILL, P. V.; KENT, J. P. C. 1965: *Late Roman Bronze Coinage*, Londres.
- LLORENS, M. M. 1994: *La ciudad de Carthago-nova: las emisiones romanas*, Múrcia.
- MAIRAT, J. 2000: *Le monnayage de Septime Sévère*, Roma.
- [RIC] 1926-1994: *The Roman Imperial Coinage*, 10 vol., Londres.
- VILLARONGA, L. 1994: *Corpus Nummorum Hispaniae Ante Augusti Aetatem*, Madrid.